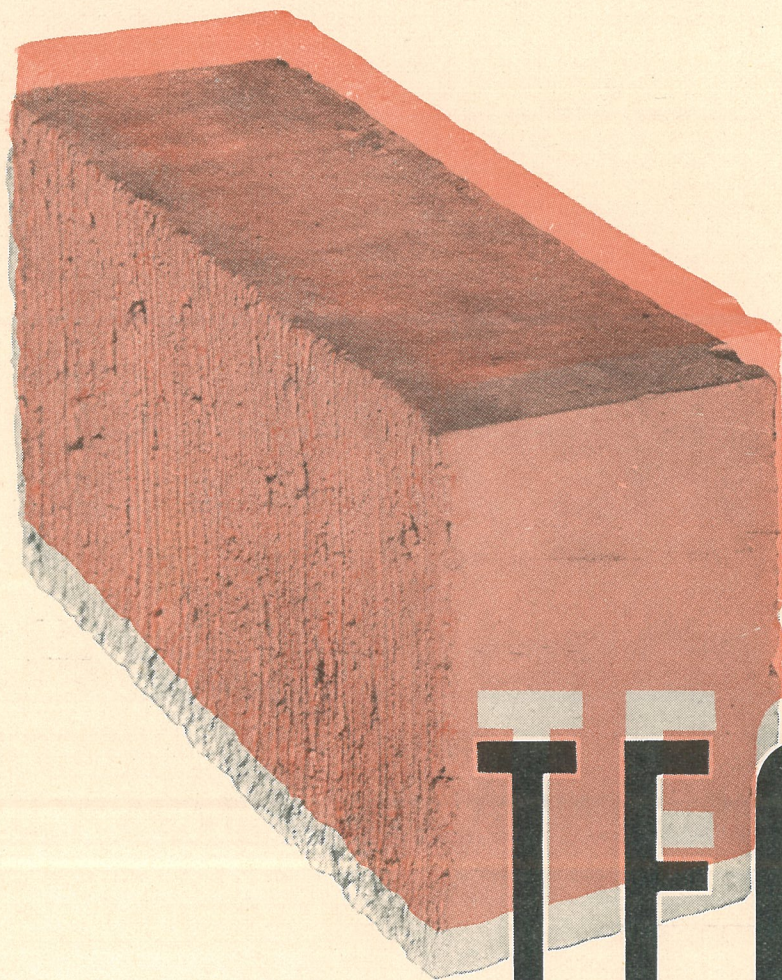
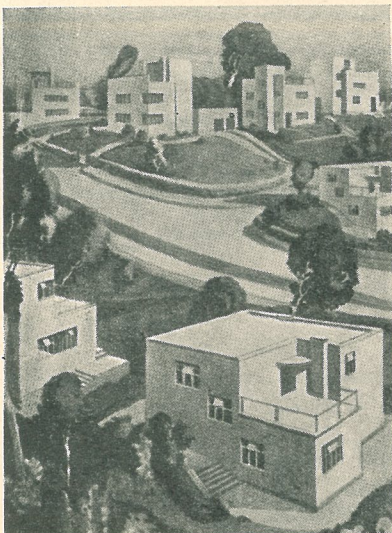

7 1936 INNEHÅLLER: Bostäder för barnrika familjer, Stockholms stad som fastighetsägare • Tegel upplever en renässans • Byggnaden och staden • Om fukten i väggar

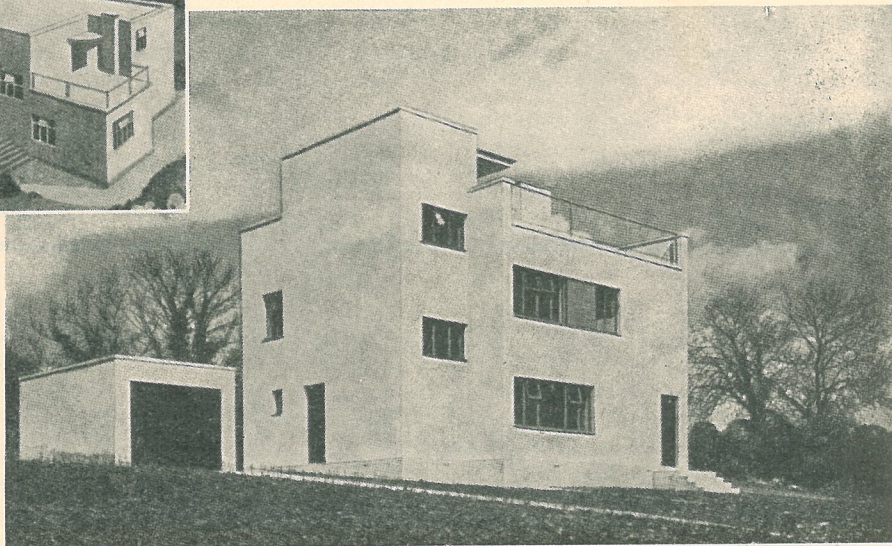

TEGEL

tegelhus *eller* trähus?

Byggnads-
kostnaden
bliver ungefär
densamma.

Omkost-
naderna

däremot avsevärt lägre för
mindre bostadshus byggda med:

HÖGPORÖST TEGEL

från

TEGELBRUKENS FÖRSÄLJNING A.-B.

TEL. 23 3115

STOCKHOLM

SVEAVÄGEN 21

TEGEL

REDAKTIONSKOMMITTÉ: DIREKTÖR OSCAR GRÖNKWIST,
KAPTEN CURT CAMITZ OCH DIREKTÖR JOHN BAUNGE.
REDAKTÖR: CIVILINGENJÖR C. A. STRÖMBERG
Exp. och annonskontor; Kungsgat. 32, Sthlm. Tel. 233105.
Redaktion: Sveavägen 21, Stockholm. Tel. 233115.

ORGAN FÖR
SVERIGES
TEGEL-
INDUSTRI-
FÖRENING

BOSTÄDER FÖR BARNRIKA FAMILJER

Stockholms stad som fastighetsägare

Av
chefsarkitekt
CARL MELIN

Att Stockholms stad är en mycket stor fastighetsägare har man väl så där i allmänhet på känn. Men kanske kunna några siffror i alla fall imponera. De avse samtliga enbart under fastighetsnämndens förvaltning ståen-

Nybyggnad i kv. Körbärskärnan (t. v. "Hemmet för gamla" i Engelbrekts församling)

de fastigheter. Staden äger, förutom jordbruksegendomar, tomträtts- och obebyggd mark till ett värde av 90 miljoner samt utom alla offentliga byggnader (36 milj.) hus med bostads- och affärslokaler värda 157 milj. kronor. En del av dessa, de s.k. gatugleringsfastigheterna kunna här lämnas ur

räkningen. De egentliga bostadshusen omfatta runt 7 300 "eldstäder" och ha ett värde av runt 30 milj. kr.

Hur har nu Stockholms stad blivit ägare av detta ansevärdiga bostadsbestånd?

Jo, det skall jag be att få tala om.

Stadens tidigare bostadsproduktion. Ända sedan sekelskiftet — ja tidigare — har Stockholms stad, ehuru visserligen sporadiskt, bedrivit produktion av smålägenheter, tidvis av betydande omfattning. Detta var särskilt fallet under och närmast efter kristiden.

Så gott som samtliga sålunda uppförda fastigheter förvaltas fortfarande av Stockholms stads fastighetsnämnd. I detta sammanhang må det tillåtas att beriktiga en kanske ej ovanlig uppfattning, att denna stadens verksamhet

som bostadsproducent och fastighetsägare bär prägel av välgörenhet, på det sätt att den skulle vara förlustbringande för staden. I själva verket förhåller det sig så, att verksamheten lämnar överskott.

Efter 1924 har det varit ett mer än 10-årigt stillestånd i stadens direkta bostadsproduktion.

I stället har staden på olika sätt understött den av föreningar, stiftelser och enskilda bedrivna produktionen.

Särskilt bör här nämnas den verksamhet som avsåg frambringandet av "billiga bostadshus". Villkoren ha i stort varit följande.

Staden upplät mark till halva värdet samt beviljade lån mot högt liggande inteckningar och byggnadskreditiv; å

A.-B. MURSTEN

Norrköping. Tel. 101.

TEGEL

ALLA SLAG

**Backa Såg- &
Tegelverks A.-B.**

Korsnäs

Tel. Falun 1522

Tillverkar förstklassigt tegel:

Sandtegel

Lättnurtegel 1,6

Högporöst 1,2

Årstillverkning: 2,000,000 st. murtegel.

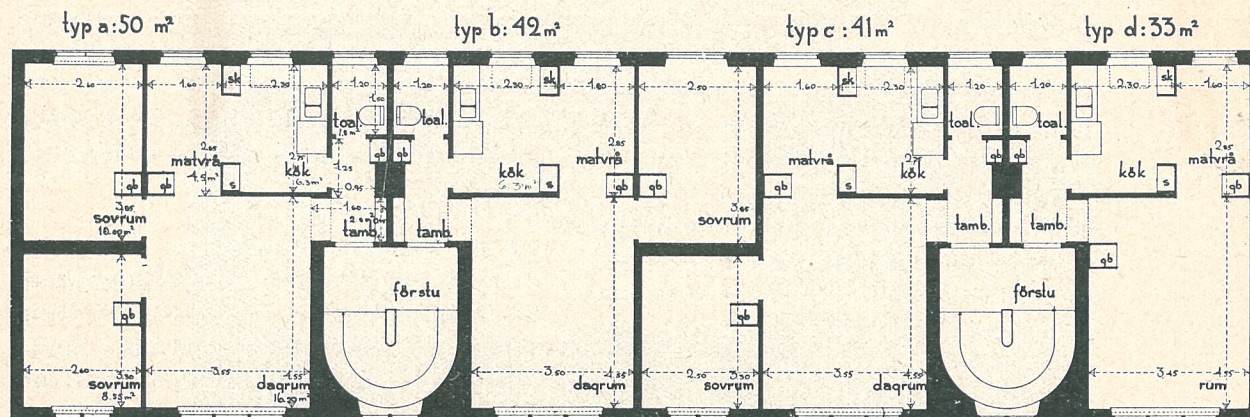

Fig. 1. Hus- och lägenhetsstandardtyp vid en husbredd av 8 m.

andra sidan äger staden kontrollera hyrorna.

Nu berörd verksamhet har bedrivits under åren 1930—1932 samt har omfattat sammanlagt ca 90 hus med 5 000 bostadslägenheter och 10 000 "eldständer". Byggnadsområdena ha i huvudsak varit Erikdalsområdet, Kristineberg och Fredhåll.

Kritik av bostadsplanerna.

Inom fastighetsnåmnden befåstes emellertid efter hand den uppfattningen, att de hus- och lägenhetstyper, som i allmånhet utgjorde föremål för denna verksamhet och som betingades av de uppgjorda stadsplanerna, ej i allo uppfyllde de fordringar, som borde stållas på lägenheter avsedda såsom familjeboståder. Genom husens i allmånhet stora djup, 15 å 17 meter, framtvångades planlösningar, som voro behåftade med vissa svagheter. Sålunda blevo rummen ofta allt för djupa; en del utrymmen i planens inre delar fingo ej tillfredsstållande belysning och upptogo större yta ån nådigt. Dårjåmte försvårades genom lägenheternas ofta ensidiga förlåggning genomluftningen.

Når fastighetsnåmnden förberedde en

ny aktion i bostadsfrågan, var det dårför ångelåget att mera tillfredsstållande lågenhetstyper framskapades. En god hjålp hårvidlag blev den stora av fastighetsnåmnden anordnade bo-

Slottsmållans

Fasadtegel { Slottstegel Handslagen

i vacker mårkråd fårg
ge åt fasaden ett
gediget utseende.

Slottsmållans Tegelbruk

HALMSTAD

Tel. 1416

stadstävlingen. De hus- och bostadstyper, som härefter utarbetades av fastighetskontorets husbyggnadsavdelning och varav här visas en plan (fig. 1) blevo grundläggande för planering av en mängd bostadshus, särskilt å Traneberg och Hammarby. Dessa nybyggnader, vilka uppförts å med tomträtt upplåten mark och utan understöd eller hyreskontroll från stadens sida, äro i regel ej direkt avsedda för mindre bemedlade och kunna till rätt stor del också sägas vara i viss mån lyxbetonade.

"Ersättningsbostäder" och bostäder för "barnrika familjer".

Delvis jämsides härmed har emellertid pågått en direkt å mindre bemedlade och särskilt barnrika familjer inriktad produktion.

Härmed förhåller det sig på följande sätt.

Genom gaturegleringar och ännu mera genom frigörande av tomtmark rivs en hel del äldre byggnader, varvid en mängd enkla och billiga bostäder försvinna.

I fråga om lägenhetstillgången kunde konstateras, att trots en livlig bostadsproduktion, tillgången på goda, men billiga lägenheter, avsedda för den

talrika del av befolkningen, vars årsinkomst per familj räknat rörde sig exempelvis mellan 3 000 och 4 000 kronor, var alltför ringa, även om ej hänsyn tages de de genom rivning försvunna.

Från fastighetsnämndens sida togos dessa förhållanden till utgångspunkt och huvudsakligt motiv för en framställning hos stadsfullmäktige i januari 1935 om bl. a. ett anslag å 4 miljoner för en stadens direkta produktion av moderna, men enkla smålägenheter; stadsfullmäktige beviljade genom beslut den 18 november samma år 2 miljoner för ändamålet.

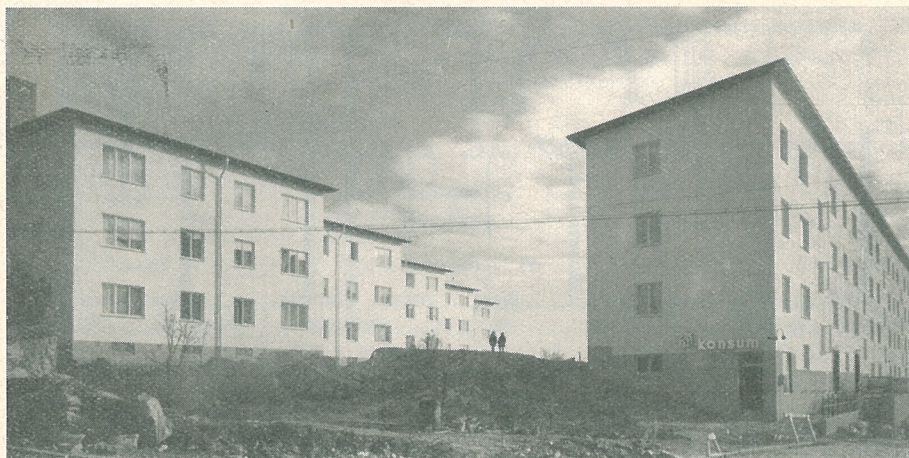
Under den tid, som låg emellan fastighetsnämndens framställning och stadsfullmäktiges beslut inträffade en händelse av stor betydelse i förevarande sammanhang, nämligen riksdagens beslut (juni 1935) om anvisande av medel för vissa stödåtgärder från statens sida till främjande av bostadsproduktionen för mindre bemedlade, barnrika familjer.

Rätt snart följde från stadens sida åtgärder för utnyttjande av de sålunda anvisade statsmedlen. Sålunda beslöt stadsfullmäktige den 27 sistlidne januari i år att bifalla fastighetsnämndens förslag om stadens medverkan till bildande av Aktiebolaget Familjebostäder samt till uppförande genom detta bolags försorg av ett antal

Fig. 2. A. B. Familjebostäders nybyggnader å Kristineberg.

Fig. 3.
Stadens
nybyggnader
i kv.
Körsbäret
och Körs-
bärskär-
nan.

bostadshus för barnrika familjer av sammanlagt ca 325 lägenheter.

Då såväl stadens som bolagets företag ansågos jämförbara med de av allmännyttiga stiftelser o. dyl. omhändertavda, skulle tomtvärdena ej medräknas i fastigheternas utgifter.

För samtliga bolagets nybyggnader skulle sökas statsbidrag enligt fastställda regler och för samtliga lägenheter — i den mån sådant kunde förekomma — skulle sökas familjebidrag av statsmedel.

Hittillsvarande produktionens omfattning.

De i stadens regi anordnade bostadsbyggena, vilka utföras enligt fastighetskontorets husbyggnadsavdelnings

ritningar, ha förlagts till dels ett område norr om Valhallavägen (invid hemmet för gamla i Engelbrekts församling), dels i östra delen av Gröndal, dels å Traneberg samt innehålla tillsammans 170 lägenheter (348 eldstäder). Aktiebolaget Familjebostäders bostadshus, till vilka ritningarna lämnats av arkitekt Gahn och arkitekt Markelius genom förmedling av H. S. B., ha planerats dels å Hammarby, dels å Kristineberg och omfatta tillsammans 324 lägenheter (1 092 eldstäder).

Nybyggnaderna, vilka även innehålla lokaler för "lekstuga" (barnkrubba) samt en och annan butiklokal, ha delvis färdigställts till den 1 oktober i år och äro delvis under uppförande för inflyttning den 1 april nästa år.

T	Tenggrenstorps	T	Tegelbruk
VÄNERSBORG		Tel. 168, 820	
TILLVERKNINGSKAPACITET:			
DIV. MURTEGEL . .		5.000.000	
TAKTEGEL		3.000.000	
DRÄNERINGSRÖR .		1.500.000	
		VI TILLVERKA	
		1,4	
		TEGEL	

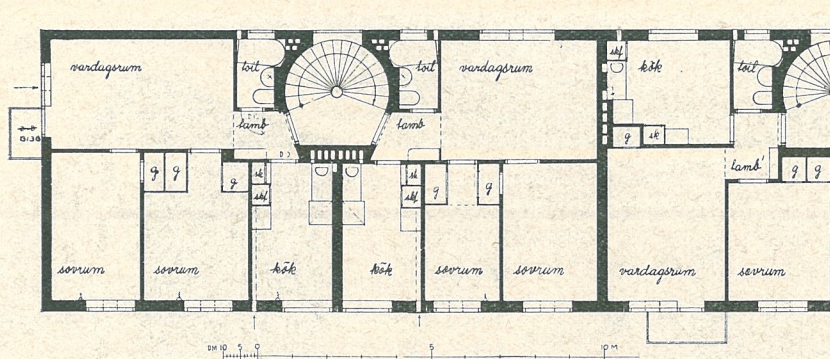

Fig. 4. Hus- och lägenhetstyp å Hammarby.

Lägenhetstyper.

Större delen av samtliga dessa bostäder äro inrymda i smala hus, nämligen med något över 8 m djup. Lägenhetsplanerna grunda sig på de ovannämnda, av husbyggnadsavdelningen uppgjorda, standardplantyperna.

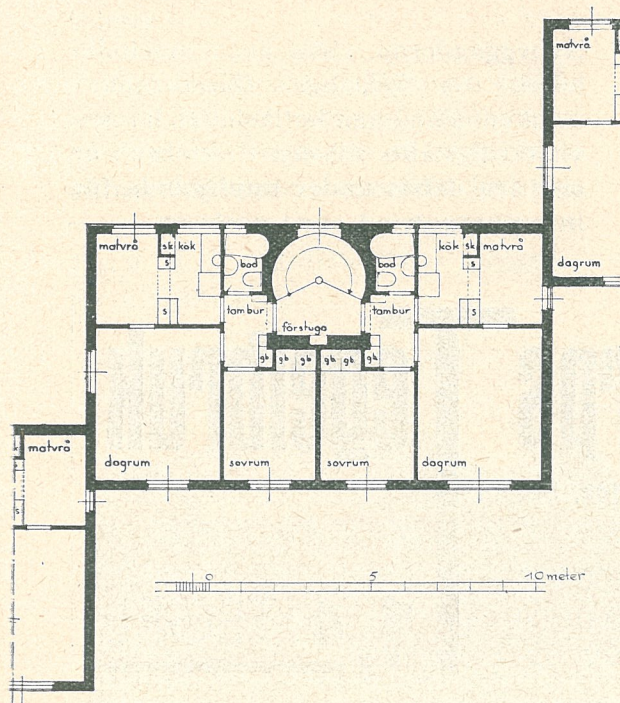
Dessa planer utmärkas bl. a. av ljusa badrum, delvis uppdelade köksutrymmen med ljus matvrå samt mycket ekonomiserade utrymmen för trappor,

tamburer m. m. Lägenheterna äro genomgående och få alltså dagsljus från två håll och äro lätt genomluftbara.

Den övervägande delen av lägenheterna utgöras av två rum och kök.

Grundhyrorna utgöra för de mera sparsamt förekommande 1-rumslägenheterna (med en nettoyta av 30—36,5 kvm) 570—666 kr; för 2-rumslägenheterna (med en yta av 41—46 kvm) 790—840 kr; för 3-rumslägenheterna (med en yta av 49,5—59,5 kvm) 915—1080 kr; i stadens hus förekomma några 4-rumslägenheter, för vilka ytan och hyran är densamma som för de större 3-rumslägenheterna. Av statsmedel erhålla familjer med tre, eller flera barn hyresbidrag enligt förljande: familj med tre barn 30 %, med fyra barn 40 % och med fem eller flera barn 50 %.

Fig. 5. Hus- och lägenhetstyp i kv. Körnbäret.

Konstruktion och material.

Då husen i regel äro endast tre våningar höga och då i de flesta fall endast två lägenheter ligga vid samma trapplan, borde byggnadskostnaden per kvm våningsyta och följaktligen hyrorna ställa sig förhållandevis höga.

Som synes kunna emellertid hyrorna betraktas såsom ganska moderata. Detta beror givetvis till dels därpå,

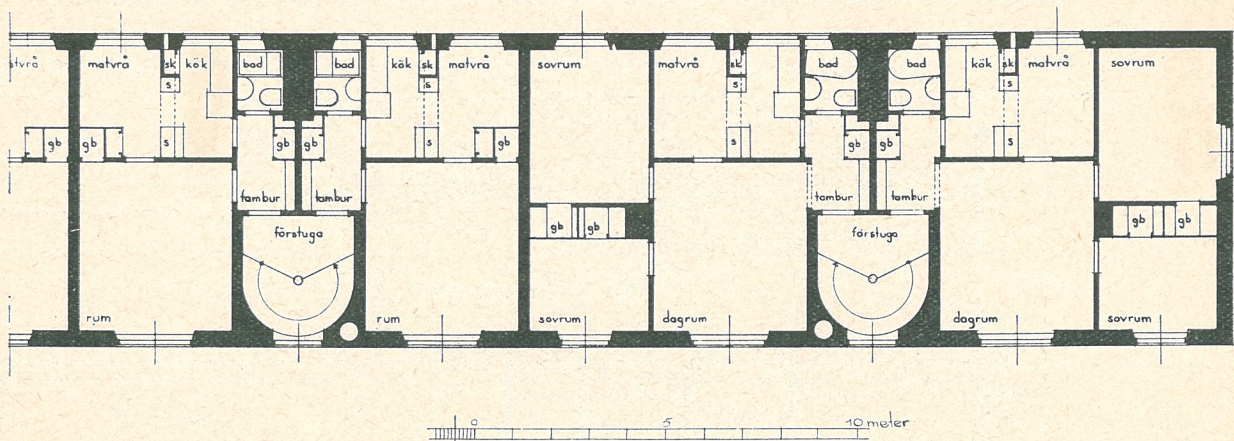

Fig. 6. Hus- och lägenhetstyp i kv. Körbärskärnan.

att tomtkostnaden ej medräknats och att vinstmarginal ej behöver medtagas.

De låga hyrorna kunna dock huvudsakligen hänföras till de låga kostnaderna per kvm nyttig lägenhetsyta. För att komma till detta resultat har dels det utrymme som trappan upptar måst nedpressas till det minsta möjliga, dels stor ekonomi iakttagas beträffande murpelare och murtjocklekar.

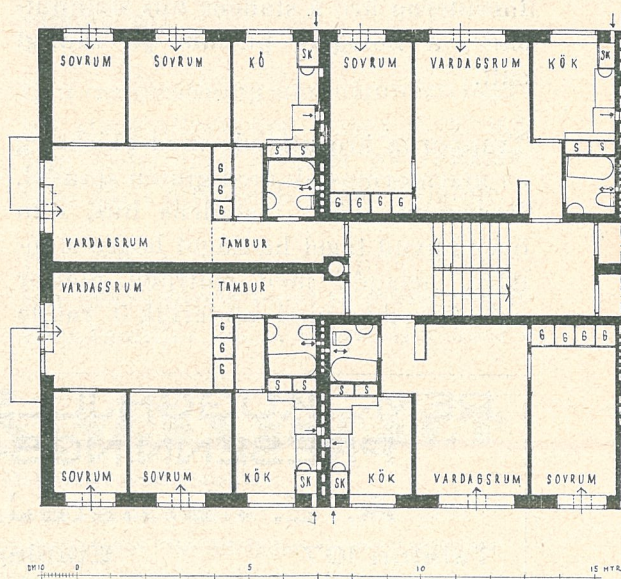
Av här visade konstruktionsritningar (fig. 8—10) framgår att knappast någon hjärtmur förekommer utan bjälklagsbelastningen upptages av yttermurarna och järnbalkar.

Det bör här nämnas, att samtliga byggnader försetts med betongbjälklag, bestående av armerad platta mellan fyllning och golvlag, därpå linoleum å toronstrykning. De visade sig nämligen genom infordrande av alternativa anbud, att det icke blev någon prisskillnad mellan träbjälklag och betongbjälklag (naturligtvis exkl. linoleumbeläggningen).

Till yttermurarna har i regel använts högporöst tegel, som visat sig särdeles lämpligt, bl. a. ur kostnadssynpunkt, men även i andra avseenden. Av åt-

skilliga anledningar måste byggnadsarbetet forceras. (Sålunda kunde murningen å stadens oktoberhus påbörjas först omkring den 1 juni). Det är under dylika omständigheter av vikt, att uttorkningen kan ske så snabbt som möjligt. Denna underlättas givetvis i första hand genom husens ringa djup och den goda genomluftningen, men av betydelse är säkerligen det tunna murverket och väl också teglets

Fig. 7. Hus- och lägenhetstyp å Kristineberg.

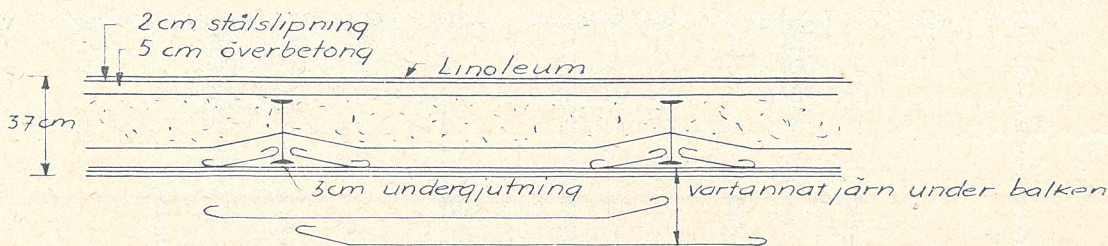

Fig. 8. Typsektion.

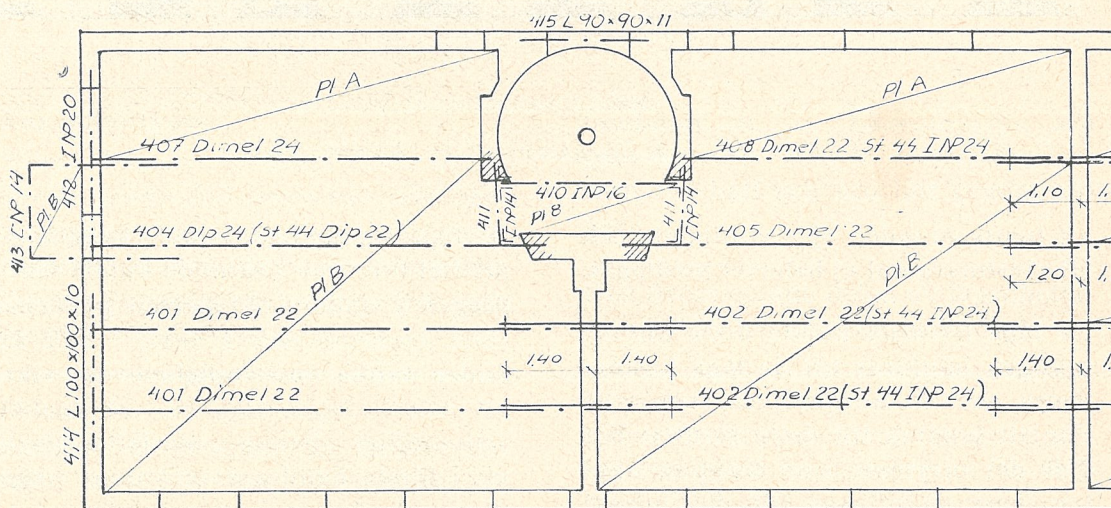

Fig. 9. Bjälklag över bottenvåningen och våningen 1 tr.

större porositet. De tunna murarna ta också självfallet något mindre tid i uppförande.

Fasaderna äro å stadens hus slamputsade, å bolagets putsade på vanligt sätt.

Trapporna äro utförda med blocksteg av marmormosaik med gjuten spindel. Badrummen äro i stadens hus, som över huvud taget ha något högre standard, belagda med sintrade plattor och försedda med undertak i rabbitz

för att dölja div. ledningar. Köksinredningen erbjuder måhända ett visst intresse. En detaljritning av köket visas därför (fig. 11). Särskilt torde märkas det långsgående överskåpet samt standardköksskåpet med utdragbar marmorskiva samt särskilt bakbord. Fönsterplattorna äro här av kalksten. Omfattningar av granit kring ytterdörrar av ek. I bolagets komplex finnas maskintvättstugor, i stadens däremot handtvättstugor. Sopnedkast finnas endast där husen gå upp i fyra våningar.

**REM-, KUGGHJULS- och LINSMÖRJOR
PRESENNINGS- och REMOLJOR**

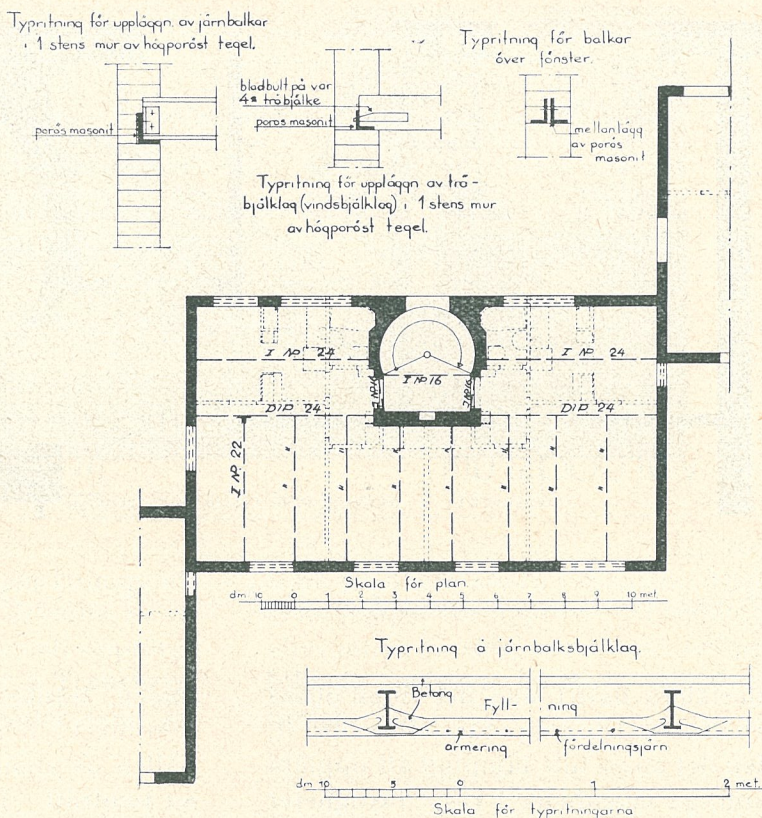
A. E. Fernstedt & Co. Motala

Telefon 107

Etablerad 1890

Begär offert

Fig. 10. Konstruktionsdetaljer.

Att de inflyttade barnrika familjerna äro storbelåtna kan man tänka sig, och kan också lätt konstateras vid besök i lägenheterna.

Fortsatt produktion av lägenheter för barnrika familjer.

Vid den undersökning, som i våras gjordes för att utröna antalet av de familjer, som kunde ifrågakomma för familjebidrag av statsmedel, befanns detta uppgå till ej mindre än ca 1 500 st. Som av det föregående framgår kunde endast en ringa del av dessa genom den sålunda skildrade produk-

tionen beredas bostäder. Fastighetsnämnden ansåg sig därför ha grundad anledning att hos stadsfullmäktige hemställa om beviljande av ytterligare medel för en fortsatt produktion av samma art.

Den framställning som nämnden ingav till stadsfullmäktige i maj d. å. och som sedermera bifallits av fullmäktige, går i huvudsak ut på följande.

Den föreslagna bostadsproduktionen bör avse i första hand så många barnrika familjer (d. v. s. familjer med 3

STATENS PROVNINGSANSTALT

(f. d. Tekn. Högskolans Materialprovninganstalt)

Tel. 23 01 00

BYGGNADSTEKNISKA AVD. STOCKHOLM

Tel. 23 01 00

Provningar o. undersökningar av material o. konstruktioner. Besiktningar o. provtagningar
Drottning Kristinas Väg, Valhallavägen. Godsadress: Stockholm

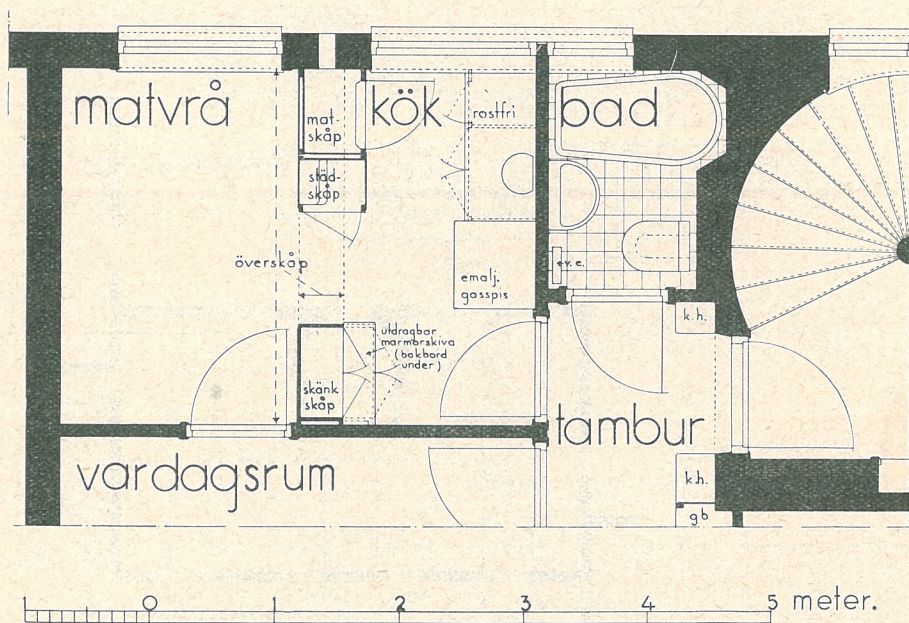

Fig. 11.
Köksdetaljer.

eller flera barn) som det finns utsikt erhålla statsbidrag för, eller 300 st. Men det anses inte lämpligt att upplåta samtliga lägenheter i resp. fastigheter åt barnrika familjer, utan bör ungefär lika antal lägenheter framställas i och för upplåtande åt icke barnrika familjer.

Handhavandet av denna bostadsbyggnadsverksamhet borde anförtros åt ett för ändamålet bildat bolag, vars aktiekapital anges av staden. Aktiekapitalet skulle uppgå till 5 % av fastighetskost-

naden, fränsett värdet av erforderlig tomtmark, som förutsattes tillhandahållen av staden utan kostnad i form av tomträtt. Bostadsbyggnaderna belånas å allmänna kreditmarknaden upp till 50 eller 55 % av byggnadsvärdet. Övrigt erforderligt belopp upp till 95 % av byggnadsvärdet tillhandahållas av staden i form av sekundärlån. Därest så med hänsyn till räntevillkoren befinnes motiverat och medel bli tillgängliga, bör sekundärkrediten tillgodoses genom statliga bostadsanskaffningslån.

Fig. 12.
A. B. Familjebostädens nybyggnad å Kristineberg.

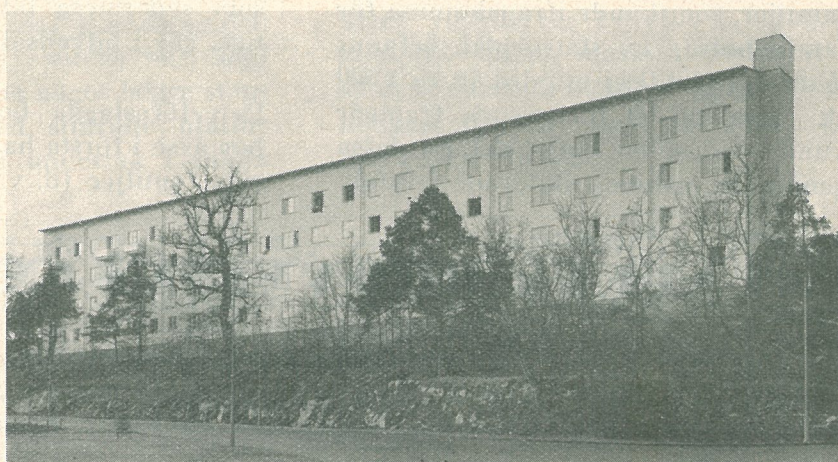

Fig. 13. A. B. Familjebostäders nybyggnad å Hammarby.

De nya bostadshusen, som komma att representera ett byggnadsvärde av ca 7,5 miljoner kronor, avses att uppföras å Hammarby, å Gröndal, å Traneberg, i kv. Bergsgruvan på Söder samt ev.

även på några andra områden. Angående tempot för uppförandet föreligga alternativa förslag, varom det nyligen bildade bolaget kommer att fatta beslut.

A.-B. FÖRENADE TEGELBRUKEN

LINKÖPING - TELEFON 201

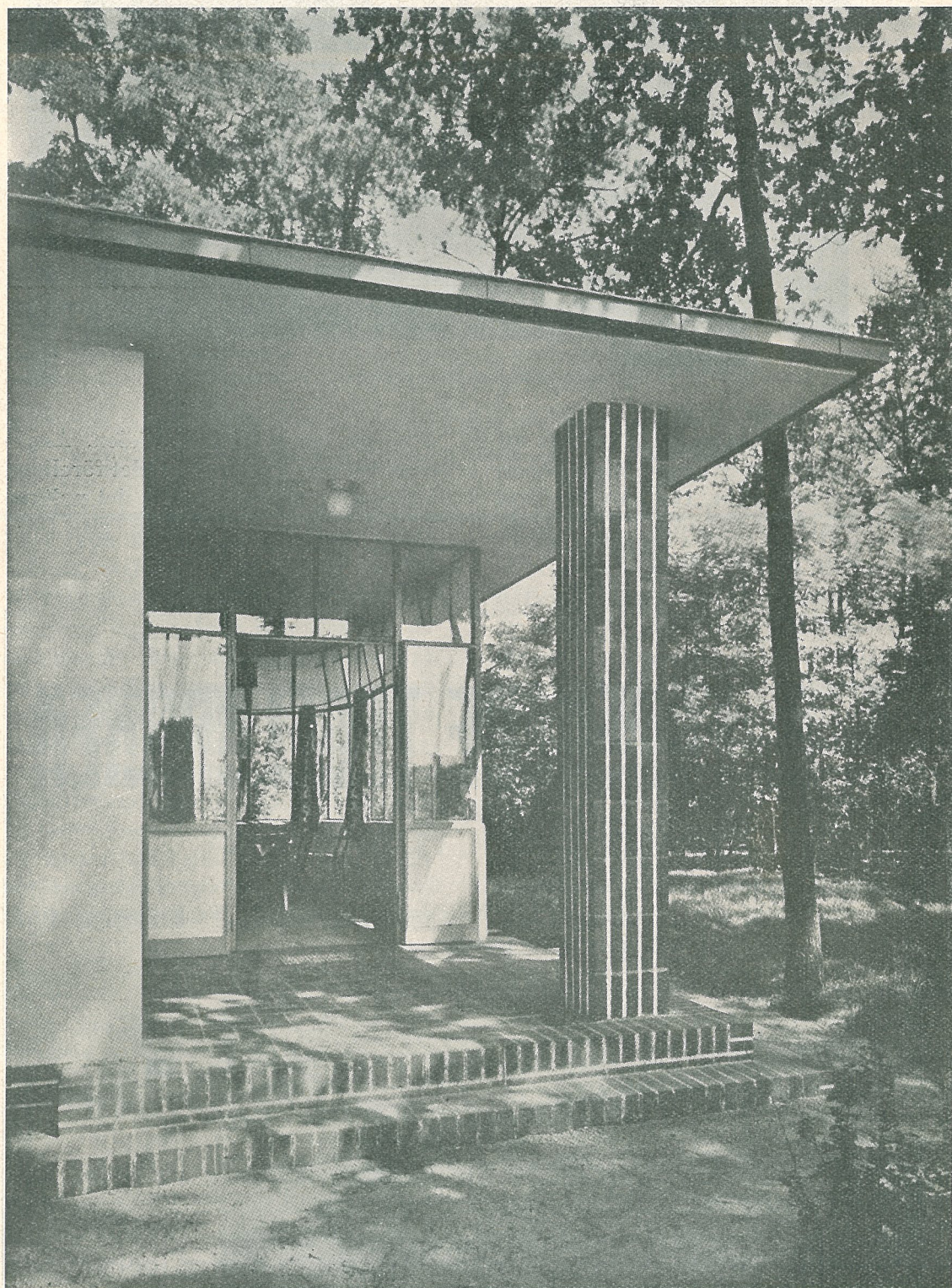
rekommenderar
sina tillverkningar av

3" x 5" x 10" lättmurtegel 1,6 ■

3" x 5" x 10" högporöst murtegel 1,2

och mellanväggsplattor

BEGÄR VÅRA BROSCHYRER :: INFORDRA PRISUPPGIFTER

Teglet upplever en renässans i våra dagar

“HEM I SVERIGE“ i teglets tecken

”Teglet är ett urgammalt och förnämt byggnadsmaterial, som i våra dagar upplever en sådan renässans, att Red. ansett det mer än väl motiverat att ägna ett helt nummer däråt.” Det är tidskriften HEM I SVERIGE, som inleder sitt senaste nummer, helt ägnat åt tegel, med dessa så aktuella ord. Numret ifråga (nr 4 1936 Pris I Kr.) är så trevligt och värdefullt att vi faktiskt icke kunna undvika att göra en del axplock, ehuru vi vilja uppmana läsaren att själv ta del av det.

Nyvaknad förståelse för teglets rent dekorativa värde inom — och utomhus.
Teglets användning som egentligt bygg-

nadsmaterial är sedan årtusenden alltför välkänt för att närmare diskuteras, konstaterar HEM I SVERIGE i en inledande artikel. Den tekniska sidan beröres av liknande skäl icke, utan numret ägnas åt teglets dekorativa betydelse såväl inom — som utomhus. Som dekorativt element av högt värde upplever teglet nämligen nu en renässans. Stockholms stolta Stadshus, kallat ”en dröm i tegel”, står som den enastående förebilden, när teglet nu är på väg att fylla sin dekorativa mission icke blott i representativa palats och rikemans chateauer utan även i de enklare privata villorna och hyreshusen.

Teglet genom tiderna
heter en kort, sakligt upplysande och klargörande artikel, som ger en återblick på

TIDENS TAND

förmår *intet*
mot tegelväggar

Sekler efter sekler leva tegelbyggnader kvar i utmärkt skick opåverkade av klimatet. Teglet har nått sin ställning därför:

1. att det är det lämpligaste materialet i vårt land
2. det är ekonomiskt att bygga med
3. det möjliggör enhetligt material över hela planen från sockel till tak
4. det går snabbt att bygga med.

Men teglet skall vara förstklassigt.

Det skall vara från

**GÖTEBORGS
TEGELAKTIEBOLAG**

KYRKOGATAN 4
Tel.: 313 68 & 320 11.

teglet genom tiderna. Efter den historiska resumén kommer författaren med en bedömning av teglet, som kan vara värd att notera. Vi citera: "De material, som besitta så många goda byggnadstekniska egenskaper som teglet, kunna lätt räknas. Teglet har stor hållfasthet parad med god värmeisolerande förmåga, tvenne egenskaper, som i allmänhet strida mot varandra. Bränt tegel är beständigt mot vatten, det är brandsäkert, volymbeständigt, lätt att mura, enär det 'suger' brukets fuktighet — allt egenskaper, som göra att teglet nog för framtiden torde få behålla sin ställning som vårt förnämsta byggnadsmaterial för ytterväggar."

Teglet som dekorativt element

är en impulsgivande och intressant illustrerad artikel av fru *Annastina Alkman*. Här är inte platsen att gå in på olika detaljer, som beröras i artikeln. Fru Alkman har goda synpunkter på såväl öppna spisar och golv som kakel. Icke minst intressant är hennes från Brysselutställningen hämtade uppslag om dekorativa reliefer i tegel — detta icke blott för kyrkor utan även för profana byggnader.

Fru Alkman förordnar till sist ett intimare samarbete mellan moderna husbyggare, heminredningsexperter och tegelbruken. I den mån vi representera den senare kategorien tro vi oss helt kunna ge vår anslutning till förverkligandet av ett sådant samarbete. Det måste kunna bära goda frukter för alla parter.

Tegelvillor i Skåne.

Hälsingborgsarkitekten *Mogens Mogensen* ger en exposé över några av honom ritade tegelvillor i Hälsingborg och trakten där omkring. Vältagna exteriörbilder samt planritningar komplettera beskrivningen.

Efter att ha läst en trevligt skriven artikel om "Teglet i interiören" av arkitekt *Åke H. Huldt*, som har vissa beröringspunkter med fru Alkmans, komma vi in på en sak, som nog ofta förbises, nämligen teglets användning i — trädgården.

Tegel i trädgården.

Det är trädgårdsarkitekt *Ulla Molin*, som är författarinna. Inledningsvis konstaterar hon, att tegel är synnerligen användbart i våra dagars trädgårdar, vare sig vi låta dessa helt gå i teglets tecken eller endast utföra någon detalj i tegel. Noteras bör måhända påpekandet, att verkligt hårdbränt tegel är nödvändigt, men att detta också motstår decenniernas klimatiska påfrestningar.

Tegelvillor i Stockholmstrakten.

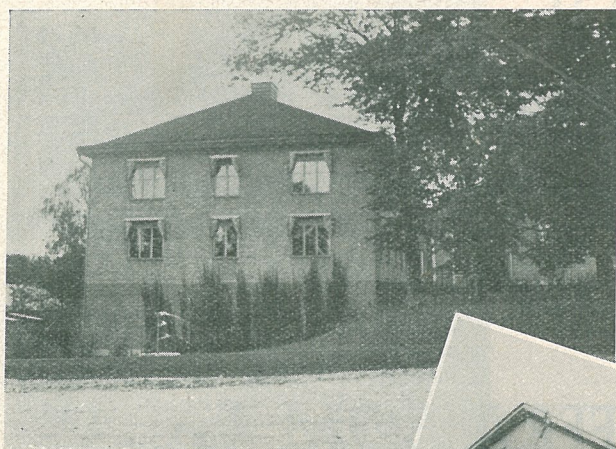
Som en pendang till arkitekt *Mogensens* hälsingborgsbetonade artikel skriver arkitekt *Henric Müller* om "Tegel och tegelhus i Stockholmstrakten". Arkitekt Müller konstaterar, att de ojämförligt flesta nybyggena äro uppförda av tegel, och att det högporösa teglet fått en alldeles dominerande betydelse.

Det intressanta numret av HEM I SVERIGE (vilket även rymmer ett flertal andra artiklar än de, som beröra tegel) avslutas med en artikel av arkitekt *Waldus Wikén*:

Teglet contra träet.

Det är icke länge sedan denna fråga diskuterades i "Tegel". Vi avstå därför från att närmare ingå på den; givetvis måste resonemanget bli likartat vem än författaren är. Det som närmast intresserar i detta sammanhang, och som lämpligen kan tjäna som en sammanfattning av detta omnämnande av "HEM I SVERIGES" tegelnummer äro följande ord ur arkitekt Wikéns artikel: Man har kommit underfund med att tegelvillan ej behöver bli så förskräckligt dyr. I en del fall har anskaffningsvärdet blivit detsamma för ett hus av högporöst tegel som för ett av trä. Och har man bara kommit över den första skräcken, hittar man den ena trevliga egenskapen efter den andra hos materialet. Det visar sig att, utan nämnvärd kostnad, både interiör — och exteriördetaljer kunna med teglets hjälp utformas i nya, både praktiska och trivsamma former.

F. Dickert.

S a l a

Tegelbruks A-B

Tel. 718 & 12

Högporöst

murtegel

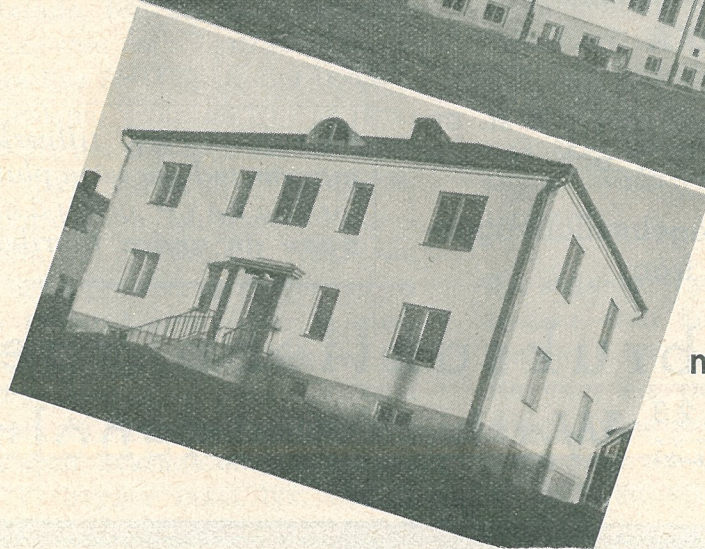
har i över

700 hus

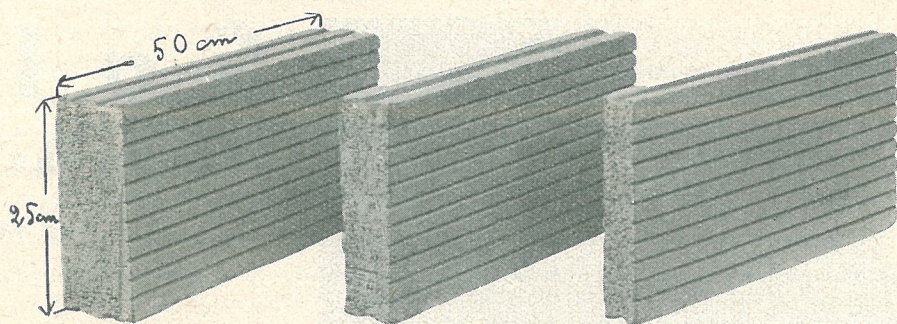
bevisat

att det

är

nu-
tidens
bästa
och
billi-
gaste
bygg-
nads-
material

EN SIFFRA SOM TALAR

400.000 st. motsvarande 50.000 m² högporösa tegelmellanväggsplattor har Karolinska Sjukhuset beställt. En order som talar om uppskattning

Undersökningar och provningar visa att våra högporösa mellanväggsplattor äro:

1. BRANDSÄKRA
2. LJUDISOLERANDE
3. VOLYMBESTÄNDIGA
alltså ingen sprickbildning
4. SPIKBARA
5. FRIA FRÅN FUKT- OCH SALTUTSLAG
6. SNABBTORKANDE
7. FULLT RAKA

Dimension 50x25 cm = 8 st. pr m². Tjocklek 5, 7 och 10 cm.

Högklassiga tegelmellanväggsplattor köpas från

Patenterad tillverkningsmetod gör våra plattor rakare och jämnare än andra fabrikat

Tegelbruksaktiebolaget
Telefon 123
KATRINEHOLM **Walla-Katrineholm**

Arkitekt Cyrillus Johansson.

För några år sedan hade undertecknad nöjet visa några främlingar Stockholms monumentala byggnader, varvid jag särskilt kommer ihåg ett utrop: "En så vacker byggnad, vilket ändamål tjänar den". På min upplysning att det var ett magasin fick jag det vanliga "svenskarna äro ju omtalade för sin storvulnhet". Det magasinet var Cyrillus Johanssons lagerhus för Vin- & Spritcentralen. "Centrum" var då icke så långt kommet att det blottade sin strömlinjeform, vilket var synd. Vid den tiden pågick inom sprithanteringen i Stockholm en nydaning i fråga om lokaler och i pressen påtalades vid ett tillfälle lämpligheten av dessa storstilade lokaliteter, som bildades för Stockholms-Systemets behov. Ivan Bratt, som då var Gud Fader för allt rörande sprit, svarade om jag minnes rätt: "Vi bygger inget lyx, det är endast gedigen enkelhet. Jag

BYGGNADEN och STADEN

Cyrillus Johansson: Byggnaden och staden. Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1936. 273 sidå Svensk och engelsk text.

vet inte något som skulle passa bättre om Cyrillus Johanssons skapelser än det gedigna, det enkla och naturliga. Det var icke underligt att Ivan Bratt sökte som utformare för sin åsikt arkitekt Johansson.

I sin inledning till boken skriver Ragnar Josephson om arkitekten-författaren Cyrillus Johansson "Han tänker enkelt och tryggt på de människor som skola bo i hans hus, färdas på hans gator, andas i hans parker, bedja i hans kapell, arbeta inom hans kontor. Ur denna känsla för mänskligt liv finner han sin form. Och den bottnar djupt. Den vill söka ur de skiftande tidsföreteelserna ekonomiska, sociala, kulturella, skapa sunda arbetsförhållanden och lyckliga hem!"

Ja, sådan är Cyrillus Johansson. Han bygger efter ändamålet. Han utformar icke ett bostadshus som en fabrik eller ett växthus. Det hus som människorna skola vistas i under sin fritid det vill han ha ombonat, för att fylla sin viktiga uppgift att vara ramen kring hemmet och hemlivet.

Skulle Cyrillus Johansson få till uppgift att bygga ett sjukhus skulle detta säkerligen bliva en byggnad där de sjuka skulle finna ro och tillfredsställelse. Han skulle giva det en prägel av hem, där de sjuka icke skulle dö av hemlängtan. Underteckn. har svårt att föreställa sig, att ett sjukhus skall likna ett drivhus eller en fabrik, som synes bliva fallet med det nya Södersjukhuset i Stockholm.

Vår industris utöware, för vilka ark. Cyrillus Johansson icke är någon främling, stå förut i stor tacksamhetsskuld till honom. Denna har ökats i hög grad sedan hans bok nu föreligger hos bokhandlarna. Arkitekt Johansson använder gärna tegel. På sid. 100 säger han själv om affärs- huset Centrum i Stockholm: "Såtil- vida kan byggnaden sägas vara en

jättereklam för tegel som byggnads- materialets såväl värmeisolerande som bärande egenskaper utnyttjats till det yttersta och på effektivaste sätt." Vidare: "Med ett och samma lass, som kör fram till ett bygge, får man både det konstruktivt bärande, det värmeisolerande och fasadbildande materialet. Detta torde i många fall vara mera praktiskt än att först eventuellt uppföra ett skelett, sedan inkläda med värmeisolerande material och slutligen täcka det hela med ett fasadmaterial, om vars beständighet och underhållsfrihet man kanske vet ganska litet."

Vi tacka arkitekt Cyrillus Johansson för hans bok, som troligen kommer att utgå i många upplagor.

John Baunge.

INREGISTRERAT VARUMÄRKE

Heby Tegelverk är Skandinaviens största och förnämsta med en årsproduktion av över 10 milj. taktegel. Tillse att varje panna är stämplad med "Heby Tegelverk", vilket utgör en garanti för att Ni erhåller

ORIGINAL Heby Taktegel

som är känt och erkänt som landets förnämsta fabrikat

Heby Tegelverk

Sköldberg & C:o - Heby

Kommanditbolag

Telegramadress: *H e b y t e g e l*

Telefoner: 18 och 19

Ägare av: *Heby Nya Tegelbruk, Heby Norra Tegelbruk, Hårsbäcks Tegelbruk och Tegelbruket Funkis*

TAKTEGEL

1- och 2-kupiga

TEGELRÖR

i längder av 3 pr mtr

**GREN- OCH ÖVERGÅNGSRÖR
RE V E T E R I N G S T E G E L**

MURTEGEL flera di-
mensioner

**HÖGFORÖST 1,2-TEGEL
L Ä T T E G E L 1,4**

Stenus billigare
än trähus om Ni
använder 1,4-tegel

Prima, frostbe-
ständiga varor
LÅGA PRISER

VÄRNAMO TEGELBRUK

VÄRNAMO Tel. 98 o. 638

Huvudkontor för:

HULTA TEGELBRUKS A.B.

KORSBERGA TEGELBRUKS A.B.

Om fukten i väggar.

Inom den svenska byggnadsindustrin har man, liksom även i andra länder, mer och mer tvungits att låta de ekonomiska synpunkterna träda i förgrunden. Man kan inte längre okritiskt använda sig av de metoder, vilka utexpedimenterats av föregående generationer, utan måste till stor del söka sig nya vägar samt möter då ständigt nya problem, som måste lösas. Visserligen bygger man fortfarande hus av tegel och trä liksom förr i tiden, men förutsättningarna äro inte alltid längre desamma. Vi måste spara på såväl material som utrymme, vilket exempelvis för teglets vidkommande framtingat nya tegeltyper. Tager man dessutom med i beräkningen helt nya uppvärmnings- och ventilationsanordningar finns det inte mycket kvar av den gamla traditionen.

De första trevande försöken att finna nya byggnadsmaterial strandade allt för ofta på en otillräcklig insikt beträffande de värmetekniska problemen, och som en naturlig följd måste man först söka lösa dessa. Många värdefulla och klarläggande vetenskapliga undersökningar hava utförts och man kan numera med betryggande säkerhet beräkna värmeisoleringsförmågan hos exempelvis en väggkonstruktion under antagande av vissa givna förutsättningar. Dessa givna förutsättningar skulle man kunna kalla *normala betingelser*, men frågan är då närmast, huruvida dessa normala betingelser verkligen också alltid existera i praktiken. Jag tänker då närmast på det inflytande som fuktighetshalten hos ett material har på dess värmeisoleringsförmåga. I beräkningarna utgår man i allmänhet från vad man lärt sig vara den *normala* fuktighetshalten, men i praktiken kunna förhållandena ställa sig annorlunda än "normala" beroende på konstruktionens beskaffenhet. Frågan besva-

ras icke enbart genom teorier utan man måste kombinera dessa med praktiska erfarenheter för att erhålla full klarhet.

I en nyligen i Tyskland utkommen bok av *J. S. Cammerer** har författaren givit en sammanfattning av sina erfarenheter beträffande de värmetekniska problem, som möta oss i praktiken, speciellt med hänsyn till moderna byggnadskonstruktioner. Även om förhållandena till stor del ansluta sig till i Tyskland vanliga byggnads sätt och arbetsförfaranden, så finns det ändock många synpunkter, som äro lika

* J. S. Cammerer: Die konstruktiven Grundlagen des Wärme- und Kälteschutzes im Wohn- und Industriebau, Verlag von Julius Springer, Berlin 1936. 118 sid. 69 fig. Pris ca 8:—.

RÄLS

(ny eller begagnad)

Flyttbara spår

Växlar och vändskivor

Hjulpar och rullager

Tippvagnar

Ång- och motorlokomotiv

GRÄV-
maskiner

BEGÄR KATALOG

Carl Ström A/B

Stockholm C - Tel. 10 05 52

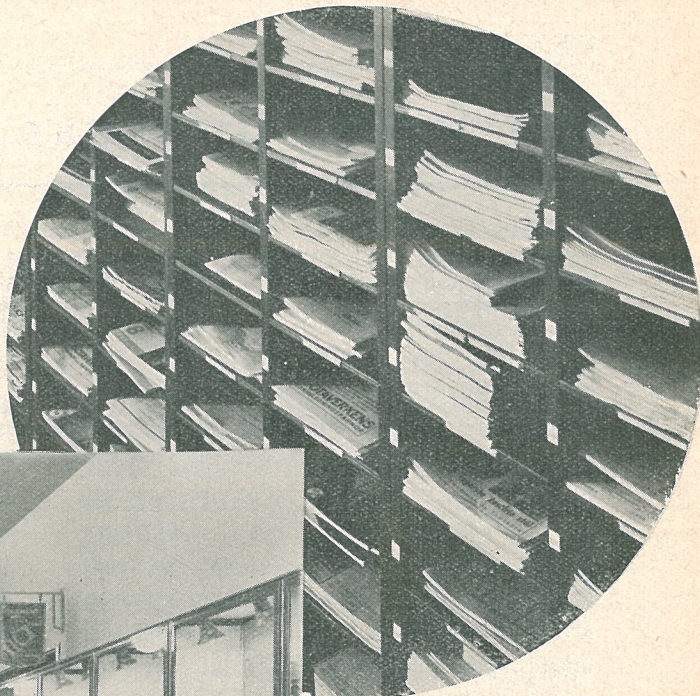
BYGGTJÄNST besöktes 1935 av i medeltal 160 personer pr dag

VARDAGAR 10—18
LÖRDAGAR 10—16
SÖNDAGAR 13—17
TISDAGAR och FRE-
DAGAR även 19—21
JUNI—AUG. STÄNGT
SÖNDAGAR

FRI ENTRÉ.

FRI RÅDFRÅGNING
I BYGGNADSTEKNISKA FRÅGOR

TELEFON: 21 22 09 — 11 92 48

LÄSRUM - c:a 40 svenska
och 50 utländska facktid-
skrifter — ordnat i samarbete
med tidskr. Byggmästaren.

ENTRÉHALLEN

BYGGTJÄNST är en organisation, stiftad av de ledande tekniska föreningarna på byggnadsområdet med uppgift att ge fackmän och allmänhet en god överblick och vägledning vid val av byggnadsmaterial och inredningsdetaljer. Ni kan på utställningen göra Edra studier utan att besväras av försäljare, men för den som önskar står BYGGTJÄNST fackkunniga personal kostnadsfritt till förfogande för upplysningar och råd i byggnadstekniska frågor.

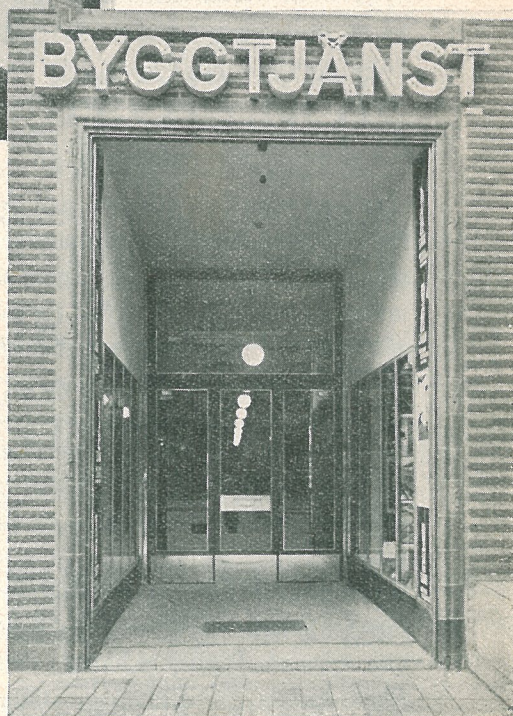
STOCKHOLM

CENTRUM

KUNGSGATAN 32

BYGGTJÄNST

PERMANENT UTSTÄLLNING AV BYGGNADSMATERIAL

aktuella för oss. I det följande skall redogöras för en del av denna bok, som kan vara av alldeles särskilt stort intresse för oss, nämligen lagarna för vattenabsorption och vattenavgivning hos ett byggnadsmaterial i en yttervägg samt i anslutning härtill några allmänna regler för konstruktionernas utförande.

*

Fuktighetens inverkan på ett materials värmeisolerande egenskaper har man länge varit på det klara med. Ju mera vattenmättat ett material är, desto sämre är dess värmeisolerande förmåga, ju torrare det är desto bättre. Fullt uttorkat förekommer ett material aldrig i en byggnad, visserligen sker ständigt en vattenavgivning genom utdunstning men samtidigt inträffar också en tillförsel av ny fuktighet. Förutsättningen för god isolering är därför att möjlighet till utdunstning före-

finnes samtidigt som den nya tillförseln i möjligaste mån begränsas.

De flesta material äro mer eller mindre hygroskopiska, varigenom fuktighet upptages ur luften, men som regel är denna form av absorption icke av någon större omfattning. För exempelvis tegel som ligger speciellt lågt torde den härigenom förorsakade absorptionen belöpa sig till ca 0,2 volym-%.

Vattenabsorptionen hos exempelvis en yttervägg på grund av slagregn sammanhänger i hög grad med ytskiktets beskaffenhet. En fullt vattentät ytbeklädnad är dock under inga omständigheter att rekommendera, då man därigenom förhindrar avdunstningen av det vatten, som på annat sätt absorberats.

I en nyuppförd byggnad förefinnes alltid en viss grad av extrem fuktighet, men

För trycksaker

vänd Eder till

A.-B. Thelin & Beckman

Boktryckeri

Luntmakaregatan 14 Stockholm

Telefon: 114189, 119064

Töreboda

Grävmaskiner och Murtegelpressar

av modernaste konstruktion till mycket moderata priser rekommenderas. Begär offert från

Töreboda Gjuteri & Mek. Verkstads A.-B.

Töreboda

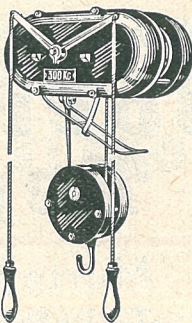
Vid behov av

Grävmaskiner,
Valspressar,
Förältare, Hissar,
Sänkstolar,
Avskärningsbord,
Ugns gods m. m.

Införda
offert
från

HEBY GJUTERI & MEK.

Tel. 86, HEBY **VERKSTAD**

Elektr. Lyftblock

Driftsäkra och lättmanövrerade

Inbespara tid och arbete.

Billiga i drift och anskaffning.

Prisuppgift på begäran.

A.-B. WILH. SONESSON & C:o
STOCKHOLM MALMÖ GÖTEBORG

under förutsättning av normala möjligheter för vattnets avdunstning är dock urtorkningen avslutad senast inom ett år, varför man som regel inte behöver räkna med de härav förorsakade olägenheterna. Under förutsättning av en fullgod grundisolering behöver man icke heller räkna med att en byggnad skall suga upp vatten ur undergrunden.

Den viktigaste orsaken till tillförsel av ny fuktighet i en byggnad är dock genom kondensering, varför denna sak bör ägnas ett alldeles särskilt intresse.

Luft innehåller alltid en viss mängd fuktighet, som kan variera inom mycket vida gränser, men den ingående vattenmängden kan dock aldrig överskrida ett visst värde, som är beroende av luftens temperatur. Ju varmare luften är, desto mera vatten kan den maximalt upptaga. Detta maximivärde kallas den *absoluta* fuktighetshalten och i allmänhet anges luftens

fuktighetshalt i procent av den absoluta fuktighetsmängden. Detta procenttal kallas den *relativa* fuktighetshalten. Om luft, som vid viss temperatur innehåller en viss relativ fuktighetshalt avkyles, kommer sålunda den relativa fuktighetshalten att ökas för att slutligen, då vid en viss temperatur den absoluta fuktighetshalten uppnåtts, avge fuktöverskottet i form av vatten, vid en fortsatt avkylning. Det är detta som kallas *kondensering*. Som exempel kan nämnas, att om luften i ett rum har en temperatur av $+ 20^{\circ}$ C. och en relativ fuktighetshalt av 70 %, så inträffar kondensering redan om temperaturen sänkes med ca 6° C. Risk för kondensering föreligger alltså om insidan av en yttervägg, ett fönster e. d. har en temperatur, som underskrider $+ 14^{\circ}$ C. Yttertemperaturen på insidan av en yttervägg sammanhänger i hög grad med luftens rörelser. Så snart luften är i rörelse har den nämligen större förmåga att överföra

MURTEGEL

lätt och högporöst med
volymvikt 1,2 1,4 1,6

SUNDBY TEGELBRUKS A.-B.

ARSENALSGATAN 9 • TEL. 10 72 08, 10 72 23

 Aktiebolaget
**Hallsbergs
Tegelbruk**

Murtegel, Reveteringstegel,
Taktegel, Dräneringsrör

av prima kvalitet

Telefon Hallsberg 113

rumsvärmet till begränsningsytorna än om luften vore stillastående. Det är därför, som kondensering i första hand inträffar bakom möbler eller tavlor, där luftrörelserna äro begränsade.

Av alldeles särskilt stort intresse är fuktighetens vandring med värmeströmmarna i ett material, ett förhållande, som också sammanhänger med kondenseringsfenomenen.

I ett likformigt uppvärmt material innehållande en viss mängd vatten råder ett visst jämvikstillstånd mellan luftens fuktighet i porerna och fuktigheten hos materialet i porernas väggar. Lika mycket vatten uppsuges av porväggarna som dessa ånyo avdunsta. Detta fortfarighets-tillstånd störes i den händelse att en värmeström tänkes passera genom materialet. På den varma sidan av en luftpor kommer nämligen på grund av temperaturstegringen luften att kunna upptaga en större

mängd fukt, varför en avdunstning inträffar från den varma sidan av porväggen, men innan mättningsånyo erhållits hos luften, kommer kondensering att inträffa på den kalla sidan av poren. Det på den varma sidan avdunstade vattnet kommer sålunda att förflyttas till den kalla sidan. I nästa por kommer samma förhållande att upprepas och materialets fuktighet förflyttas sålunda succesivt från den varma till den kalla sidan.

Verkställda försök ha visat, att endast en mindre del av den inneboende fuktigheten avdunstar på den varma sidan av väggen utan den mesta fuktigheten pressas mot den kalla sidan. Förutsättningen för en effektiv uttorkning är sålunda, att uppvärmningen bedrivs tillräckligt länge, så att den mot den kalla sidan överförda fuktigheten får tillfälle att avdunsta. I den händelse att yttersidan av en vägg är försedd med en fullt tät beläggning kan det-

AKTIEBOLAGET FINTEGELBRUKET

LINDFORS

Tel. Molkom 26 B

Specialitet: Taktegel och dräneringsrör. Högsta kvalitet.

A.-B. HARGE BRUK

HAMMAR ● TELEFON 6

TEGEL alla slag

ta sålunda omintetgöra väggens uttorkning. För murverk kan detta förhållande exempelvis inträffa, då vattnet i väggens yttre partier är fruset under vintern.

*

Ovanstående avser endast ett kort avsnitt av Cammerers bok, vilken dessutom utförligt behandlar värmeisoleringsförmågan hos ett flertal olika material samt fuktighetens inverkan härpå. Vidare upptager boken en del beräkningsexempel samt icke minst av intresse, en serie byggnadsdetaljer, såväl goda som dåliga, men det skulle föra allt för långt att i detta sammanhang ingå härpå utan hänvisas intresserade till Cammerers bok som åtminstone i huvudsak är mycket lättöläst och lättförståelig.

Gunnar Heimbürger.

Förbud.

Invändiga skiljeväggar av slaggplattor äro förbjudna i Oslo. Det är brandfaran som är orsaken härtill. Den slagg som användes vid tillverkningen av dylika plattor håller ofta rätt hög halt svavel och den svavelsyrlighet som uppkommer genom inverkan av fukten angriper pansarrören för de elektriska led-

ningarna. Dessa rosta på kort tid sönder, varefter faran för kortslutning är akut i varje ögonblick.

Invändiga skiljeväggar av trä äro likaledes förbjudna i Oslo ur ohyressynpunkt. Ohyran trivs alltför bra i mellanväggar av trä. Äro mellanväggarna av tegel i stället finner ohyran inget hem.

Ohederligt.

Det är tråkigt att behöva erinras om att detta land icke är så hederligt, som vi tror och det är ändå tråkigare att behöva erinra andra om det. Det finns försäljningstricks som äro ohederliga och måste rubriceras på detta sätt, ty det är ohederligt att giva mutor och likaså är den som tager mutor ohederlig. Om en materialleverantör ger arkitekter eller byggmästare provision för att de skola föreskriva hans material, så är detta mutor och intet annat. Såsom "försäljningstricks" kan det visserligen visa sig effektivt till en tid men straffet måste komma och kommer även obönhörligen så småningom.

Alla goda krafter måste samverka och göra allt för att ta slut på och förebygga detta "mut-försäljningssystem". Det är osunt och ovärdigt byggnadsfacket och dess män och vi trodde icke att det kunde förekomma i detta hederliga land.

Beatelunds Tegelbruk

Tillverkar

Tak- & Nocktegel,
Murtegel,
Beklädnadstegel,
Täckdikningsrör

Postadress: **SÖDERKÖPING**

Telefon: Söderköping 68 a

Ombud: **H. Högberg**

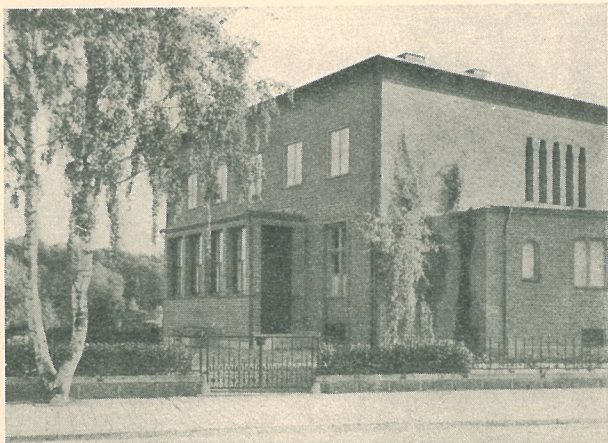
SÅDAN

vävbristning, som förekommer på många remfabrikat, till ständigt förargelse för remförbrukaren, undvikes vid köp av

**TRELLEBORGS
GUMMIREMMAR**

Trelleborgs remkonstruktion motverkar illustrerade sönderslitning. -
Erhållas hos järnhandlare eller direkt från

TRELLEBORGS GUMMIFABRIKS A.-B.
Stockholm TRELLEBORG Göteborg

Det första intrycket av
Edert nya hem
är det bestående.

Intet material visar utåt Eder goda smak och omdöme mer än just materialet i ytterväggarna. Detta material får icke försämrans genom väder och vind, det skall vara ett gott skydd mot brandfaror och klimatets växlingar.

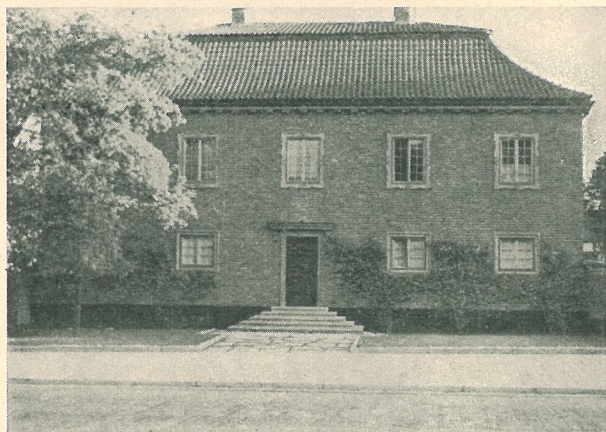
Vårt fasadtegel har dessa egenskaper och giver Edert hem en förnämlig karaktär.

FASADTEGEL

GULT i varma färgtoner
RÖTT i alla nyanser

**Tegelfasaden
åldras vackert**

Låt Eder fackman kalkylera Edert hem med fasadtegel, det lönar sig.

Aktiebolaget Mälardalens Tegelbruk

KUNGSGATAN 39 - STOCKHOLM - TELEFON 233365

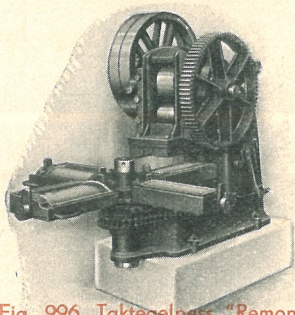

Fig. 996. Taktegelpress "Remont". erfarenhet.

Nu är rätta tiden

att tänka på förbättringar, om sådana skola hinna bliva omsorgsfullt planerade och komma till avsedd nytta under nästa år.

Men försumma ej att tillgodogöra Eder andras

Vi hava varit i tillfälle att samla den allra största erfarenheten i tegelindustriens alla detaljer under senaste 40 år. Vår sakkunskap står till Eder tjänst. Låt oss veta Edra önskemål. Det är troligt, att vi kunna vara Eder till nytta. Och vi ikläda oss garanti för vad vi åtaga oss. Men förhålla icke tiden tills vintern kommer, då det ofta är försent.

TEGELMASKINER för alla behov

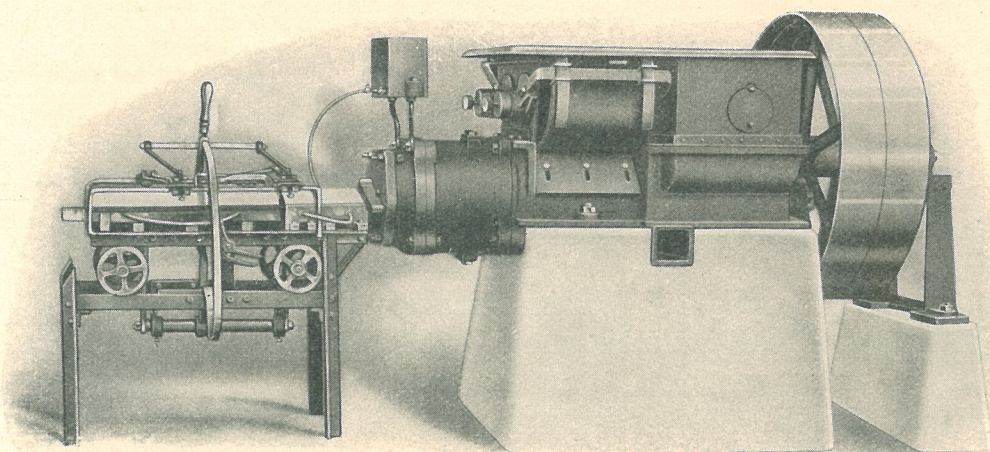

Fig. 910.

Komb. Vals- och snäckpress R B O,

bästa maskin för tillverkning av taktegel, dräneringsrör m. m. Ny, förbättrad, lättgående modell.

Grävmaskiner

Autom. Transportanordningar.

Torkinrättningar

Ugnar av olika slag

Kompleta **nyanläggningar** och modernisering av äldre bruk projekteras under garanti. Sakkunniga ingenjörer och instruktörer på begäran för konsultation och undersökning på platsen.

A.-B. ÅBJÖRN ANDERSON, SVEDALA.